

TERORIZAM U HLADNOM RATU

Adrian Hänni, Thomas Riegler i Przemyslaw Gasztold, ur. (2021) *Terrorism in the Cold War: State Support in Eastern Europe and the Soviet Sphere of Influence*, 1. sv., London – New York: I.B. Tauris, 218 str.

Prvi od dva objavljena sveska zbornika koji tematizira poveznice terorizma i hladnog rata, kojeg su uredili Adrian Hänni, Thomas Riegler i Przemyslaw Gasztold, bavi se odnosom između istočnoeuropskih država u sovjetskoj interesnoj sferi i terorističkih organizacija, uglavnom 1970-ih i 1980-ih kada je gotovo svaku terorističku organizaciju podržavao neki politički režim (str. 1).¹ Zbornik je, ne računajući kratke bilješke o autorima, selektivni popis literature i kazalo imena, podijeljen na deset poglavlja.

U uvodnom poglavlju, „Državna potpora terorističkim akterima u hladnom ratu: mitovi i stvarnost“ (str. 1–21), Adrian Hänni iznosi temeljne premise, ciljeve i zaključke istraživanja o odnosu socijalističkih država i terorističkih organizacija u vrijeme hladnog rata. Nastojeći se odmaknuti od dosadašnjih narativa obilježenih nagađanjima, nedostatkom primarnih izvora i teorijama zavjere, izabire projektni pristup i kao izvor ističe novodostupno arhivsko gradivo zahvaljujući čemu se taj odnos pokazuje kompleksnim do mjere da postaje ključan za cjelovito razumijevanje hladnoratovske političke povijesti. Dodatna legitimacija ovakvog pristupa tražena je onkraj uskih povjesničarskih interesa posebice zbog toga što je uključenost države relevantna za procjenu suvremenih terorističkih prijetnji. Razbijajući mitove o sovjetskoj i/ili američkoj kontroli „međunarodnog terorizma“ isticanjem uloge

dezinformacija i krivotvorina te spoznaje da obavještajne službe u oba vojno-politička bloka nisu kontrolirale velik broj terorističkih organizacija niti su ih koristile kao posrednike u blokovskom sučeljavanju i borbi za globalnu prevlast, dolazi se do istančanijeg shvaćanja spomenutog fenomena. Naime, socijalističke su države s terorističkim organizacijama surađivale, sponzorirale su ih i pomagale im, ali su i ograničavale njihovo djelovanje te čak i vršile izgon određenih terorista, odnosno nastojale su prije svega ostvariti vlastite interese iako su se sigurnosne službe u nekim važnim slučajevima pokazale operativno nesposobnima za adekvatan odgovor na terorističke prijetnje. Ukupno gledano, socijalističke su države podržavale transnacionalne terorističke aktere zbog unutarnje sigurnosti, obavještajnih podataka, komercijalnih interesa i diplomatskih čimbenika. Posljednja demistifikacija odnosi se na terorizam protiv socijalističkih država pri čemu se, zanimljivo, po intenzitetu aktivnosti ističu „hrvatske emigrantske nacionalističke skupine“ (str. 12). Nakon ovako predstavljenog konteksta, u sljedećim poglavljima prikazano je više slučajeva suradnje socijalističkih država s terorističkim akterima.

U drugom poglavlju, „KGB-ov program otmica i PFLP: na prijelomnici između obavještajnog djelovanja i terorizma“ (str. 21–41), Isabella Ginor i Gideon Remez pitaju se jesu li otmice koje organiziraju obavještajne službe terorizam, nastojeći dokazati da se o tome može govoriti barem kada je riječ o sovjetskom programu otmica stranih državljana u obavještajne svrhe. Najbolji primjer pred-

¹ Vidjeti drugi svezak: Adrian Hänni, Thomas Riegler i Przemyslaw Gasztold, ur., *Terrorism in the Cold War: State Support in the West, Middle East and Latin America*, London – New York: I.B. Tauris, 2021.

stavlja specijalna operacija otmice zamjenika šefa postaje CIA-e u Bejrutu (Libanon) Lewisa V. Seviera 1970./1971. i njegovog prebacivanja u Sovjetski Savez na ispitivanje. Otmica počinjena u sastavu terorističke organizacije u službi interesa socijalističke države postala je tako novi oblik terorističkog djelovanja. Planovi za otmicu naposljetku nisu realizirani, ali je odnos Sovjetskog Saveza i palestinskih skupina postao paradigmatičan primjer nestabilne sinergije interesa socijalističkog režima i terorističkih skupina.

U trećem poglavlju, „Sovjetski pristupi muslimanskom ekstremizmu i terorizmu“ (str. 41–61), Michael Fredholm istražuje problematičnu vezu sovjetske vlasti i muslimanskih organizacija od 1917. do kraja hladnog rata. Od protivljenja sufizmu i podrške salafizmu do sovjetske intervencije u Afganistanu, islamizam je prerastao u izravnu prijetnju sovjetskoj prevlasti. U većini slučajeva SSSR nije održavao veze s islamskim ekstremističkim organizacijama, ali svejedno, prema riječima autora, „ostaje tužan povijesni paradoks da su i da su i Sovjeti, od Ruske revolucije, i, nešto kasnije, zapadne obavještajne službe podržavali radikalni salafizam“ pri čemu je sovjetska vlast „imala za cilj koristiti salafizam protiv domaćeg sufijskog islama“, dok su ga „zapadne službe koristile protiv sovjetske vlasti u Afganistanu“. Ipak, oni „nisu uspjeli predvidjeti posljedice svojih postupaka, koje ostaju vidljive u suvremenoj borbi protiv džihadističkog terorizma u Europi i drugdje“ (str. 54–55).

U četvrtom poglavlju, „Palestinski terorizam i državna sigurnost DDR-a: Abu Nidal između Istočnog Berlina, Moskve i Washingtona 1973. – 1989.“ (str. 61–85), Tobias Wunschik istražuje odnos poznatog palestinskog terorista Abu Nidala i DDR-a putem istraživanja odnosa DDR-a, a posebno Stasija s palestinskim terorističkim skupinama. Prema riječima autora, polazište za ovu studiju slu-

čaja predstavlja 1973. godina, kada je PLO-u dopušteno otvaranje diplomatskih misija u državama Istočnog bloka, ali su rezultati istraživanja ograničeni jer još uvijek uglavnom nedostaju pregledi i komparativne analize. Zaključuje se da je u usporedbi s potporom koju su palestinski teroristički akteri povremeno dobivali iz Tripolija, Adena, Bagdada i Damaska, zaštita Istočnog Berlina bila manje značajna, ali svejedno nezanemariva.

U petom poglavlju, „Poljska vojna obavještajna služba i njezin tajni odnos s Organizacijom Abu Nidal“ (str. 85–107), Przemysław Gasztold piše o tome kako je krajem 1970-ih i 1980-ih poljska vojna obavještajna služba radi prodaje poljskog oružja u inozemstvu blisko surađivala s tvrtkama u vlasništvu Organizacije Abu Nidal (ANO) i teroristima pružila utočište u Poljskoj, a pranje novca nije predstavljalo problem tadašnjoj vlasti. Materijalna korist, a ne ideološka bliskost, u ovom je slučaju bila presudna za suradnju. U svakom slučaju, obostrani interes bio je više izražen nego u prethodnom primjeru suradnje DDR-a i Abu Nidala.

Šesto poglavlje, „Carlos Šakal u Pragu: komunistička Čehoslovačka i međunarodni terorizam – studija slučaja“ (str. 107–123), Pavela Žáčeka bavi se promjenjivom percepcijom i odnosom čehoslovačkih obavještajnih službi prema međunarodnom ljevičarskom teroristu Carlosu „Šakalu“. Nesposobnost i preopterećenost čehoslovačkih obavještajaca rezultirala je poražavajućim odnosom prema opasnom teroristu kojeg su vlasti tek 1986. uspjele trajno protjerati iz države.

U sedmom poglavlju, „Nacionalna sigurnost i međunarodni terorizam u Mađarskoj 1980-ih“ (str. 123–143), Balázs Orbán-Schwarzkopf usredotočen je na pitanja jesu li mađarske obavještajne službe pružale aktivnu ili pasivnu potporu terorističkim organizacijama, kako i zašto se u samo desetak godina mali protuteroristički odjel razvio u veliki odjel i

kako je tijekom 1980-ih Mađarska sve češće bila meta međunarodnih terorista. Sukladno političkim promjenama, nagore se mijenjao i stav terorista prema nekadašnjim dobronamjernim domaćinima (mađarsko utočište) što je povećalo rizik od terorističkih napada na mađarskom tlu, a time naposljetku i potaknulo razvoj protuterorističkog odjela.

U osmom poglavlju, „Nacionalna sigurnost i međunarodni terorizam u Bugarskoj“ (str. 143–167), Jordan Baev uz pomoć nedavno deklasificiranih dokumenata bugarske obavještajne službe nastoji odmaknuti percepciju odnosa terorista i bugarskog komunističkog režima od ideoloških predrasuda svojstvenih dalekosežnom utjecaju hladnoratovskog nasljeđa. Evolucija odnosa spomenutih strana varirala je od „podcjenjivanja i zanemarivanja“, preko „razmatranja potencijalne upotrebe nekoliko paravojnih terorističkih skupina protiv ‘glavnog imperijalističkog protivnika’“ do „snažnije svijesti o stvarnoj prijatiji koju predstavlja međunarodna teroristička aktivnost za njihove vlastite nacionalne sigurnosne interese“ (str. 161). Muslimanske ekstremističke organizacije u Bugarskoj „kategorički“ su smatrane opasnim i podvrgavane protuterorističkim mjerama.

U devetom poglavlju, „Jugoslavija, Carlos ‘Šakal’ i međunarodni terorizam tijekom hladnog rata“ (str. 167–185), osim iznimno korisnih uvodnih razmatranja o jugoslavenskoj vanjskoj politici i radu obavještajnih službi, autor Gordan Akrap iznosi niz arhivski utemeljenih tvrdnji koje neovisno o fokusu na slučaju Carlosa „Šakala“, pokazuju neke često previđene aspekte jugoslavenskog socijalističkog režima. Prije svega, iako Jugoslavija nije služila kao „službena baza logističke podrške“ niti je „izravno sudjelovala u procesu planiranja i izvođenja terorističkih akata“ neovisno o svom članstvu u pokretu nesvrstanih kojim se svrstavala na stranu protuimperijalističkih nacionalnih oslobodilačkih pokreta diljem svi-

jeta, ističu se sljedeće činjenice (str. 177–178): nije spriječila djelovanje terorističkih skupina protiv zapadnih ciljeva u inozemstvu, strani teroristi u Jugoslaviji (u većini slučajeva) nisu uhićeni i izručeni zemljama koje su za njima raspisale Interpolove tjeralice, služila je teroristima kao sigurna tranzitna zemlja, mnogi su osumnjičeni teroristi slobodno boravili u Jugoslaviji dok su jugoslavenski dužnosnici poricali takve optužbe, postavljala je uvjete za izručenje terorista uhićenih na svom teritoriju, zauzela je položaj blizak položaju zemlje koja tolerira aktivnosti međunarodnih terorističkih organizacija. U prilog izrečenom dovoljno je navesti da je jugoslavenski režim jedno vrijeme tolerirao Organizaciju Abu Nidal (ANO) i dopustio joj da upravlja tajnim stožerom u Beogradu (str. 67).

Posljednje, deseto poglavlje, „Sjevernokorejski ‘terorizam’ i ‘protuterorizam’ potkraj 1980-ih“ (str. 185–195), Berndta Schaefera bavi se „državnim terorizmom“, slabo poznatim segmentom puno poznatije teme uključenosti Sjeverne Koreje u terorističke aktivnosti tijekom hladnog rata. Za sagledavanje obavještajnog konteksta 13. Međunarodnog svjetskog festivala mladih (WYF) u Pjongjangu (1. – 8. srpnja 1989.) korišteni su dosjei Stasija koji uključuju materijal s multilateralne obavještajne konferencije, održane u Pjongjangu u siječnju 1989., na kojoj je koordiniran rad na pripremi festivala. Osim dobrih veza Sjeverne Koreje i DDR-a, posebice manifestiranih u zajedničkom proturevizionističkom nastupu protiv Sovjetskog Saveza i Kine krajem 1980-ih, DDR je istaknut kao „mjesto susreta“ i „tranzitna zemlja“ za sjevernokorejske partijske kadrove, da bi u drugoj polovici 1989. veze između država zamrle uslijed razgradnje sovjetskog bloka. Unatoč njenoj nesumnjivo terorističkoj orijentaciji, autor naglašava da „nema informacija o potencijalnoj koordinaciji Sjeverne Koreje s drugim međunarodnim čimbenicima ili uključenosti u takozvanu

‘konfederaciju terorističkih država’, kako je američki predsjednik Ronald Reagan u srpnju 1985. nazvao Libiju, Iran, Kuba, Nikaragvu i Sjevernu Koreju” (str. 186).

Bez obzira na to što nedostaju, primjerice, slučajevi iz Rumunjske i Albanije, dakle država s rigidnim komunističkim režimima, predstavljeni izbor znanstveno obrađenog arhivskog gradiva u zadovoljavajućoj mjeri oslikava problematične i iznad svega promjenjive odnose, vokabularom Johna Dziaka rečeno, „protuobavještajnih država” s jedne strane, te raznorodnih terorističkih organizacija i terorista

s druge strane. Čitateljima iz Hrvatske i regije po svoj će se prilici najzanimljivijim pokazati poglavlje o Jugoslaviji u kojem su jednostavno, sažeto i utemeljeno obrađene kontroverzne i dosad nepoznate dimenzije vanjske politike države čiji je značaj na međunarodnoj sceni predugo otežavao trijeznu procjenu „mračne” strane njene vanjske politike. Zbog navedenih i nekih drugih razloga, ovaj zbornik – zasad samo na engleskom jeziku – ima potencijal zainteresirati relativno širok krug čitatelja i izvan akademske zajednice.

Josip Pandžić